

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАСУДЖЕНИХ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ ПРАВОПОРУШЕННЯ І ЗЛОЧИНИ У ВИХОВНИХ КОЛОНІЯХ

Охарактеризовано засуджених осіб, які вчиняють правопорушення і злочини у виховних колоніях. Зазначено, що злочинність неповнолітніх має високий ступінь соціальної небезпеки, який визначається негативними тенденціями на сучасному етапі. Також зазначено, що вивчення особи злочинця повинне будуватися на твердій правовій основі, тобто потрібно вивчати особу, яка згідно із законом визнається суб'єктом злочину.

Ключові слова: формування особистості підлітка, злочинність неповнолітніх, характеристика засуджених, особа злочинця, протиправна поведінка неповнолітніх, заходи виховного характеру.

Охарактеризованы осужденные лица, которые совершают правонарушение и преступления в воспитательных колониях. Отмечено, что преступность несовершеннолетних имеет высокую степень социальной опасности, которая определяется негативными тенденциями на современном этапе. Также отмечено, что изучение лица преступника должно строиться на твердой правовой основе, то есть нужно изучать лицо, которое по закону признается субъектом преступления.

Ключевые слова: формирование личности подростка, преступность несовершеннолетних, характеристика осужденных, лицо преступника, противоправное поведение несовершеннолетних, мероприятия воспитательного характера.

Convict persons which accomplish offence and crimes in educate colonies are described in this article. It is marked that the high degree of social danger, which is determined negative tendencies on the modern stage, has juvenile delinquency. It is also marked that the study of face of criminal must be built on a legal hardcore, that it is needed to study a person which by law confesses to the subject of crime.

Key words: forming of personality of teenager, juvenile delinquency, description of zasudzhenikh, face of criminal, protipravna conduct of minor, measures of an educate character.

Вивчення особистості засудженого неповнолітнього здійснюється для виявлення та оцінки тих його властивостей і рис, які породжують злочинну поведінку, що мають значення для подальшого його запобігання. У цьому виявляється єдність трьох вузлових проблем: причин і механізму злочинної поведінки, особи, запобігання рецидивам (у тому числі пенітенціарного) злочинів.

Поняття «людина», «особа», «особа злочинця», «криміногенна особа» слід розмежовувати. У тлумачному словнику людина визначається як «жива істота, що володіє даром мислення і мови, здатністю створювати знаряддя і користуватися ними в процесі суспільної праці»¹.

Особа визначається як «людина, носій яких-небудь властивостей»². Людина і особа це не тотожні поняття, але вони мають загальну природу тісної взаємодії, вони не існують одне без одного. Необхідно враховувати, що навіть у такій специфічній сфері як злочин, людина діє як суспільна істота. Більшість учених при вивченні особи злочинця виходять з необхідності слідувати суспільно історичному підходу.

У найзагальнішому вигляді під особою злочинця ми розуміємо особу, що скоїла злочин. При цьому не можна не враховувати, що сукупність ознак, які характеризують особу

до скоєння злочину і після його засудження представляються практично незмінними, оскільки засуджений — це насамперед злочинець.

«Поняття особи злочинця не може бути ярликом для позначення найбільш небезпечних і злісних правопорушників». Вивчення особи злочинця повинне будуватися на твердій правовій основі, тобто повинна вивчатися особа тих, хто згідно із законом визнається суб'єктом злочину³.

У зв'язку з цим важливо розуміти, що дана категорія має тимчасові межі: з моменту скоєння злочину, засвідченого судом, і до відбування кримінального покарання, а не до моменту констатації виправлення. «Після відбування покарання людина вже не злочинець, а тому не може розглядатися як особа злочинця».

Актуальність дослідження особи засудженого пояснюється насамперед тим, що дослідницька практика постійно розширює, уточнює, змінює наші пізнання про особу злочинця. Проте вона не встановлює їх абсолютну достовірність на всі часи, що є однією з умов постійного розвитку цієї галузі знання.

Наукове уявлення про особу злочинця складалося з різних джерел. Одну з перших спроб емпіричного вивчення і теоретичного пояснення особи злочинця ще на поч. XIX ст. зробив австрійський лікар-анатом Франц Галль. Обстежуючи ув'язнених, він намагався встановити залежність явищ психіки людини (як розумових, так і етичних якостей) від зовнішніх фізичних особливостей будови його головного мозку. На підставі тривалих досліджень учений зробив відкриття, актуальне й досі, про особливу роль кори головного мозку і мозкової звинини. Галль стверджував, що в мозку людини можна знайти 27 основних людських здібностей. На його думку, в мозку можна визначити місця, звідки виходять спонукання до вбивства, крадіжок.

Загальна тенденція того часу передбачала підхід до вивчення особи злочинця переважно з біологічних позицій. Синтезувати і розвинути ці ідеї вдалося психіатру, професору Чезаре Ломброзо. Провівши багаточисельні дослідження, він зробив висновок, що типовий злочинець не є нормальною людиною, а внаслідок своїх анатомічних, фізіологічних, психічних ненормальностей складає особливий різновид людського роду⁴.

Вченим була запропонована оригінальна класифікація злочинців, яка мала велику популярність у кін. XIX — поч. XX ст. Він виділяв наступні типи злочинців: 1) природжені злочинці, що володіють атавістичними межами; 2) злочинці по пристрасті; 3) випадкові злочинці; 4) психічнохворі злочинці.

До найпопулярніших прибічників «ломброзанства» слід відносити таких відомих вітчизняних учених, як Д.А. Дріль, В.Ф. Чиж.

Ковальовський П.І., зокрема, вважав, що існує тип природжених малолітніх злочинців, які практично не піддаються виправленню, в той же час він зазначав, що дана схильність закладена не у фізичних, а в душевних аномаліях індивіда.

Дубінін Н.П. вважав: «Людина не отримує від народження готової соціальної програми, вона створюється у ній суспільною практикою в ході її індивідуального розвитку»

Приблизно так само міркував і А. Герцензон: «кримінологові не потрібно занурюватися в глибину суть особи, шукати біологічні витoki поведінки».

Особа — це соціальне обличчя людини. Соціалізація ж особи як активний процес триває не все життя, а лише впродовж часу, необхідного для становлення індивіда як особи. Поза суспільством і суспільними відносинами особи не існує. «Можна сказати, що ключ до розшифровки таємниць людини (і особи злочинця) знаходиться в руках суспільства».

Процес формування особи прийнято розглядати як соціалізацію, тобто як процес наділення особи суспільними властивостями, вибору нею життєвих доріг, встановлення соціальних зв'язків, формування самосвідомості та системи соціальних орієнтацій.

Б.Д. Паригин вважає, що соціалізація є «входженням у соціальне середовище, пристосуванням до нього, освоєння певних соціальних ролей і функцій»⁵.

Для протиправної поведінки неповнолітніх характерне вчинення злочинів (правопорушень) у групі, у зв'язку з чим їхня соціальна роль багато в чому пов'язана з функціонуванням у групах, учасники яких скоюють злочини і ведуть аморальний спосіб життя. Під впливом групи відбувається формування і зміна життєвій орієнтації та установок особи.

Отже, під впливом групи може утворитися і антигромадська установка, яка визначається у цьому випадку як готовність особи діяти відповідно до її поглядів, звичок, схильностей та інтересів проти інтересів суспільства.

У неповнолітнього період соціального розвитку ще не великий. Через вікові особливості підлітки менш критично сприймають зовнішні умови, не завжди здатні правильно їх оцінити, що може відобразитися на їхній злочинній поведінці.

Слід погодитися і визнати справедливою думку К.Е. Егощева, який відзначав, що молоду людину жахає сама можливість бути неправильно зрозумілою оточуючими, здати-ся смішною або слабкою, вона хворобливо реагує на спроби проникнути в дійсний світ його переживань. Звідси схильність до маскування своїх відчуттів, прагнення здатися грубішим і байдужішим, ніж є насправді.

Для детальнішого вивчення особи злочинця слід використовувати єдину термінологію цього поняття.

Отже, під особою злочинця розуміють сукупність соціально-демографічних, соціально-психологічних, етичних і правових властивостей, ознак, зв'язків, стосунків, що характеризують особу, яка скоїла злочин і що впливають на її злочинну поведінку.

В юридичній літературі представлені різні структурні характеристики кримінології особи злочинця. Найпоширенішою є виділення шести груп ознак: 1) соціально-демографічні ознаки; 2) кримінально-правові ознаки; 3) соціально-ролеві статус; 4) потребує-мотиваційна сфера; 5) ціннісно-нормативна сфера; 6) етично-психологічні ознаки.

Всі вказані властивості, якості, ознаки, соціальні зв'язки особи злочинця знаходяться у взаємодії і лише у своїй нерозривній єдності створюють портрет злочинця. Важливе місце в характеристиці засудженого, такого, що відбуває покарання у вигляді позбавлення волі, займає кримінально-виконавча характеристика умови відбуття покарання, забезпечення трудової зайнятості, практика вживання заохочень і стягнень та ін.⁶

Соціальні риси засуджених, які виявляють протиправну поведінку в процесі відбування покарання, виявляються насамперед у їхньому статусі засудженого до позбавлення волі, а значить людини, обмеженої у виборі соціальних ролей і зв'язків, переоцінці цінностей. Їхня мотивація орієнтована на виживання в умовах ізоляції, а оскільки вона залежить від їхнього місця в стратифікації засуджених, то перш за все, протиправна поведінка в умовах ізоляції направлена на підтримку престижу, завоювання авторитету, бажання помститися та ін.⁷

На нашу думку, у цій ситуації виправлення, корекція соціально-психологічних властивостей засуджених неможливі без участі вихователів, що мають спеціальну професійну підготовку в області вікової психології і педагогіки. У зв'язку з цим при прийомі на службу співробітників вважаємо доцільним здобуття ними відповідної освіти.

Не зважаючи на відносно невелику питому вагу, розглянута категорія неповнолітніх засуджених вимагає найпильнішої уваги і специфічного підходу в питанні виконання кримінального покарання у вигляді позбавлення волі та надання виправної дії.

Таким чином, дослідження осіб, що відбувають покарання у виховних колоніях, дають змогу зробити такі висновки, що злочини і правопорушення найчастіше вчиняються особами з психічними аномаліями, при цьому величезне значення має диференціація засуджених за зайнятим статусом.

Аналізуючи етично-психологічну характеристику засуджених, слід зазначити, що особи, які допускають протиправну поведінку, здебільшого не вважають її такою, а покарання справедливим. Тривале перебування в місцях позбавлення волі сприяє формуванню і зміцненню негативних антисоціальних установок.

Особливістю кримінально-правової характеристики особи правопорушників є наявність неодноразово судимих осіб. З урахуванням виявлених характеристик їх доцільно класифікувати на порушників: позитивно, посередньо, негативно, злісних і недостатньо вивчених.

1. *Великий* тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. Бусел В.Т. — К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. — С. 1245. 2. Там само. 3. *Гвоздев И.* О врожденных и приобретенных свойствах детей как зачатков преступности взрослых. — СПб, 1896. — С. 278. 4. *Оршанский И.Т.* Наши преступники и учение Ломброзо. — СПб., 1891. — С. 349. 5. *Парыгин Б.Д.* Социальная психология как наука. — Л, 1967. — С. 62. 6. *Соціально-психологічні та кримінологічні аспекти впливу заходів виховного характеру на формування правової свідомості неповнолітніх: Монографія / За заг. ред. Г.В. Гребенькова.* — Донецьк, 2001. — С. 24. 7. *Теоретические проблемы предупреждения правонарушений несовершеннолетних.* — К., 1977. — 18.